

ANGELA PASAT
Institutul de Filologie
(Chișinău)

**DIN ISTORIA CONSEMĂRII
ȘI EDITĂRII NARAȚIUNILOR
POPULARE COMICE ROMÂNEȘTI**

Preocupați de structurile defnitorii ale creației populare comice românești, ne-am propus, dintru început, examinarea diacronică a denominației unor atare structuri, a modului de categorisire (de multe ori aproximativ, de către diverși autori) a pătărăniilor folclorice, apreciind pe parcurs calitatea categorială a materiei subordonate acestor nominalizări.

Amintim că diverse vorbe glumețe, ziceri usturătoare și întâmplări hazlii au fost atestate sporadic încă în vechile scrieri de limba română. Iluștri cărturari ai sec. XVII-XVIII ca Miron Costin, Radu Popescu, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir, moderni prin viziunea lor umanistă și atitudinea afabilă față de cele „audzite din om în om”, inclusiv pătărăniile poznașe, ne-au lăsat nu puține probe de ilaritate folclorică, atât în forma lor nativă (mai cu seamă, din sfera paremiologiei), cât și ca reinterpretări în funcție de contextul frazei așternute pe hârtie.

Folclorul comic românesc este sesizat de timpuriu ca importantă sursă de completare benefică a scriiturii cronicărești, artistice etc., însă culegerea și publicarea lui începe relativ târziu, în prima jumătate a sec. XIX. La 1841 cărturarul ieșean Teodor Stamati (1812-1852), cadru didactic la Academia Mihăileană, prezintă spre publicare la gazeta politică și literară „Albina românească” o **snoavă** [aici și mai departe sublinierile cu aldine ne aparțin – *aut.*], intitulată *Pepelea se tocmește argat la un român, numit Vasile Răuț*, publicată în zilele de 16, 20 și 23 noiembrie (stil vechi), urmată ulterior (1851) de alte narațiuni populare comice [1, p. 87].

După un sfert de veac, la 1867, B. P. Hasdeu (1838-1907), într-un studiu intitulat *Literatura populară*, în care clasifică genurile și speciile creației folclorice, folosește, pentru povestirile comice ale domeniului cercetat, noțiunea (1) **anecdotală**, cu explicația (2): „un fel de narațiuni satirice, foarte scurte, precum sînt, bunăoară, acelea despre țigani sau evrei” [2, p. 29], ceea ce, pentru acel moment era important ca primă consemnare, deși nu cuprindea integral fenomenul artistic respectiv nici ca termen, nici ca explicație.

În 1873 un „culegător-tipograf” bucureștean, Petre Ispirescu (1830–1887), publică volumul de *Snoave sau povești populare, adunate din gura celor ce știu multe*, urmat în anul următor de cartea *Snoave sau povestiri populare, adunate din gurile celor ce știu multe*, iar în 1883 – o ediție de *Basmе, snoave și glume, adunate din gura poporului*. În titlurile acestor trei tipăriri din anii '70-'80 ai sec. XIX avem, pentru desemnarea naturii comice a folclorului narativ, termenii: **snoavă**, cu sinonimele *poveste populară* („snoave sau povești populare”), **povestire populară** („snoave sau povestiri populare”) și **glumă** [3, p. 497-499]. Mai observăm că P. Ispirescu, prin felul de intitulare a cărților, atenționează cititorii asupra caracterului autentic al textelor: nu recreate, ci culese „din gura / gurile” povestitorilor populari.

Predispunerea pentru comicul popular îl fac pe culegătorul de folclor și scriitor Ion Fundescu (1836–1904) să colaboreze la publicațiile ca „Satyrul” (hasdeuean), „Ghimpele” ș. a.; să editeze el însuși publicații ca „Pepelea”, „Tombatera” (imitatorul hazliu), „Calendarul Dracului pe 1867”, precum și culegerile de folclor *Literatură populară: basme, orații*,

păcălituri și ghicitori (1867), *Anecdote, păcălituri, basme, orații și ghicitori* (1895), „a căror autenticitate folclorică a fost elogios apreciată de B. P. Hasdeu” [3, p. 403]. Ca scriitor, din aceeași predispoziție față de momente amuzante, semnează povestirea satirică *Un bal la Călărași*, precum și romanele umoristice *Memoriile unui tartan* (pled) și *Negoită*, ambele rămase nedefinitivate [4, p. 375]. De observat că I. Fundescu înțelegea **anecdota** și **păcălitura** ca narațiuni cu profiluri artistice aparte.

Configurații semantice deosebitoare între **anecdota** și **palavră** (glumă) schițează Elie Baican (1845–1912), fost coleg de școală cu Ion Creangă și student al profesorului universitar B. P. Hasdeu. E. Baican publică volumul *Literatura populară sau palavre și anecdote* (1882), cu prefața de M. Eminescu, operă folclorică citată în *Etymologicum Magnum Romaniae* al eruditului Hasdeu; iar la 1911 – culegerea de *Palavre și anecdote* [3, p. 76] – fără specificarea „literatură populară”, precum în cazul ediției din ’82 (trecurse aproape trei decenii); atât palavrele, cât și anecdotele fiind familiare publicului cititor ca producții folclorice.

Pentru denumirea întregului complex de forme ale folclorului comic narativ Grigore al lui Ioan Sima (1856–1907) aplică termenul **anecdota populară**, lui aparținându-i colecția *Ardeleanul glumeț sau 101 de anecdote populare, alese pe sprinceană și întocmite din glumele lui nenea Stan, ce-și râde de toți*, publicată la Sibiu în 1889 [5, p. 291; 3, p. 803–804].

De productiva preocupare folclorică a lui Dumitru Stăncescu (1866–1899) țin colecțiile sale de narațiuni populare comice (pentru dînsul termenii **snoavă** și **glumă** fiind identici): *Snoave sau glume populare* (1892), *Snoave* (1893), *Basme și snoave* (1895), *Glume și povești* (1895), *Povești și snoave noi pentru popor* (1895), *La gura sobei [cu snoave și basme]* (1895) [3, p. 822–824]. În anul premergător publicării manuscrisului numit, *Glume și povești* (1894), Alexandru Vlahuță, într-o scrisoare adresată folcloristului, îi apreciază înalt autenticitatea textelor (numindu-le *snoave*) pregătite pentru tipar: „Iubite dle Stăncescu, [...] D-ta ai înțeles că cel mai mare artist e poporul și ai căutat să-i prinzi snoavele și să le scrii sobru, natural, așa cum le-a gândit el, așa cum le spune el [6, p. 283]”.

Termenul *glumă*, dimpreună cu o nouă consemnare a subdiviziunilor narațiunii comice – **frământare de limbă** – au fost prezente în titlul, din multe cuvinte-nume de specii folclorice și descrieri etnologice, al ediției-corpus de creație populară, elaborată colectiv, de trei autori (Tudor Pamfile, Mihai Lupescu, Leon Mrejeriu): *Carte pentru tineretul de la sate. Rugăciuni, cîntece de stea, irozi, urături, povești, glume, frământări de limbă, colinde, rostiri de nuntă, cîntece, bocete, gîcitori, zicători și felurite sfaturi și învățături pentru viață* (Bîrlad, 1907) [9, p. LXI].

Istoricul literar Gheorghe Adamescu (1869–1942), la 1913, în opera sa *Istoria literaturii române*, la compartimentul „Literatura poporană”, include un capitol numit „Anecdotele și satirele”, unde opinează că „Poporul are numai vorba snoavă, ca să numească și anecdota, și satira [...]. Satirelor în versuri le zice glume. În unele părți se întrebuițează vorba povești în loc de snoave [7, p. 50–51]”. Gh. Adamescu, asemenea lui B. P. Hasdeu, preferă, pentru toate prozele folclorului comic, termenul **anecdota**, văzînd în ea „povestirea scurtă a unui fapt, cu o încheiere în care scînteiază gluma sau înțepătura”; el remarcă meritul cărturarului P. Ispirescu de a prezenta creațiile comice populare în forma lor autentică, „în proză”, nu versificate, cum au procedat Anton Pann și Theodor Speranția [ibid.], sau, adăugăm, cum le vedem pe cele publicate în ediții de Petre Dulfu, Elena Sevastos ș. a.

În „Cuvînt înainte” la *Cartea povestirilor hazlii* din 1919 prolificul folclorist Tudor Pamfile (1883–1921), spre deosebire de Gh. Adamescu, folosește (a doua oară, după ediția colectivă din 1907) noțiunea **glumă**, descrisă cu plasticitate ca „poveste care mușcă în taină, fără durere și fără rană adîncă, pe cel care se uită și pășește în afară de drum”; poporul o mai numește (continuă prefațatorul și alcătuitorul *Cărții*) „întîmplare, prujă, jîtie,

tacla, anecdotă, tămășag, minciună, poveste” și, oricum îi zice, „este minunatul mijloc de îndreptare a răului, [...] un folositor chip de petrecere” [8, p. 4] – descriere și caracterizare amplă, cu multe sinonime de zicere populară a narațiunii de folclor comic în genere.

Cercetarea atentă de către T. Pamfile a semnificației cuvântului *glumă*, asupra legăturilor acestuia cu noțiuni înrudite ca *prujă*, *anecdote*, *jîtie*, *tacla*, *tămășag* etc. înscrie meritoriul numelui său în istoria folcloristicii, alături de alți editori ai narațiunilor comice din perioada 1893-1933, care doar au folosit, ca pe o realitate evidentă, cuvântul respectiv. Astfel, Ioan Adam, A. Bîrseanu, N. A. Bogdan, V. Caraivan, G. Chicoș, L. Costin, Gh. Crăciunescu, Petre Danilescu, Th. Duma, N. I. Dumitrașcu, D. Furtună, T.-V. Gheaja, V. A. Gheorghiu, I. S. Ionescu, D. Jurescu, G. Maican, S. Moldovan, I. Mușlea, E. I. Patriciu, I. Pop-Reteganul, Șt. Pop-Reteganul, N. I. Popescu, Gh. Popescu-Ciocănel, Sandu Pungăgoală, S. Pușcariu, C. Rădulescu-Codin, Gh. P. Salviu, Petru Gh. Savin, N. C. Sudițeanu, Th. Vartic, Th. Zaharescu [9, p. LIV-LXIX], mai apoi și Gr. Botezatu [10, p. 56-57], vor edita colecții de narațiuni comice, aparte sau împreună cu alte specii de folclor, numindu-le fie *snoave*, fie *anecdote* sau cu sinonime și parafraze ale acestora: *brașoave*, *bazaconii*, *taclale*, *opșaguri*, *vorbe de clacă*, *minciuni populare*, *rîsete și zîmbete* etc. Problema nominalizării adecvate a narațiunilor comice a fost studiată și de alți cercetători în domeniu.

Unul dintre aceștia a fost Ștefan Stan Tuțescu (1880-1926), pentru care **dafie** și **snoavă** nu reprezintă același fel de narațiune comică, chiar dacă unii consideră drept snoavă și dafia (de la sîrbescul „davija”) [11, p. 504]. Mai mult, folcloristul Șt. St. Tuțescu, „cel mai de seamă dintre culegătorii [de folclor] olteni” [5, p. 388], al cărui tată, Stan Tuțescu, „a colaborat la marea culegere de proverbe a lui [Iuliu A.] Zane” [5, p. 324, 388], a observat că esența comică au și alte categorii de narațiuni folclorice – așa-numitele **povești hazlii**, **glume** și **păcălituri-frămîntări de limbă**; în 1904 el publică la Craiova, în colaborare cu C. Rădulescu-Codin, *Dăfii, snoave și povești*; la Piatra-Neamț, în 1906 – *Taina ăluia. Proză, snoave și povești hazlii*; în 1911, la București – *Din văi și vilcele. Glume, legende, snoave și povești*; iar în 1913, la Craiova, în colaborare cu S. T. Kirileanu – *Frămîntări de limbă* (păcălituri) [5, p. 388-389].

Etnologul Petru Ursache (n. 1931), în *Prefață* la un volum de narațiuni populare comice (1964), după ce informează cititorii despre felul de nominalizare a snoavelor în diferite regiuni ale României: „în Oltenia [...] cunoscute ca] *dăfii* și *palavre*; la moldoveni – *poloticuri*, *palotii*, *iznoave*, *snoave*, *olejgi*, *pilde*, *jîtii*, *taclale*, *povești*, *minciuni*; la munteni – *trantii*, *istorii*, *secături*, *dafii*” [12, p. V], se referă la glume și anecdote, pe care le consideră „categorii înrudite mult cu snoava, dar mai moderne prin întreaga lor structură” [12, p. XV]. Cercetătorul, teoretic, distanțează *istorioara comică* de snoavă, cea cu pasaje lungi, atenționînd că „se produc uneori confuzii între cele **două specii**” cu „tematica – în majoritatea cazurilor – comună. Deosebiriile dintre ele sînt totuși sesizabile, mai ales în privința structurii și dimensiunii pieselor. **Snoava** este mai concisă și organizează materialul faptic în așa fel, încît să creeze un anumit și singur moment, care coincide cu deznodămîntul neașteptat sau cu așa-numita poantă, după care piesa se încheie [...]. **Istoriara** are, dimpotrivă, o structură mai complexă, [...] poate acumula diferite fapte și personaje, iar factorul narativ ocupă un spațiu larg” [12, p. XVII]. În continuare, P. Ursache atrage atenția cititorilor asupra faptului că „snoava nu trebuie confundată nici cu anecdota, nici cu gluma, deși stă foarte aproape de acestea”, ea deosebindu-se „printr-un material de construcție mai accentuat tradițional folcloric” [12, p. XVIII], pe cînd „în cuprinsul **anecdotei** se resimt de multe ori intervenții ale unor oameni de literă”, ea răspîndindu-se „și pe calea scrisului”, cuprinzînd „întîmplări din viața unor personaje celebre, înfățișate sub forma” povestirilor „scurte și vioaie”, cu largă „circulație în rîndurile maselor” [id.]; **gluma**, „de asemenea, scrie P. Ursache, nu poate fi confundată cu snoava, ea fiind o simplă relatare a unei întîmplări cotidiene, în cadrul căreia partea narativă este înlăturată, punîndu-se accent, în primul rînd,

pe utilizarea dialogului, pe jocul de cuvinte” [id.]. Deși face aceste specificări, valoroase pentru desemnarea unor specii folclorice separate, P. Ursache concluzionează că istorioara comică, anecdota și gluma sînt subdiviziuni ale snoavei.

Despre **anecdota** ca „o subspecie strîns înrudită cu snoava, cu care în genere e confundată și de care de multe ori se delimitează cu multă greutate” scrie Ovidiu Bîrlea (1917-1990) în ampla *Introducere* la valoroasa *Antologie de proză populară epică* în trei volume (1966) [13, p. 52]. Autorul antologiei creionează profilul deosebit al **anecdotei** față de **snoavă**, pe care o consideră „narațiune, de obicei mai scurtă decît snoava, care relatează doar un incident și în care atenția se concentrează asupra replicii neașteptate, explozive, care stîrnește rîsetele abundente ale ascultătorilor”. Dificultatea marcării unui profil aparte al anecdotei față de snoavă reiese, în viziunea lui Ov. Bîrlea, „din faptul că în destul de numeroase snoave personajele își dezvăluie metehnele numai prin replica provocată de situația în care sînt anume puse de către creatorul popular și care oglindește uneori și o inteligență ascuțită. În genere, conchide Ov. Bîrlea, pot fi socotite anecdote acele narațiuni în care în chip neîndoielnic se scoate în evidență numai inteligența ascuțită, dotată cu mult simț al umorului”. Desigur, am putea avea anumite obiecții privitor la aprecierea, de la un caz la altul, a *inteligenței ascuțite* și a *densității* umorului în anecdote, dar mai greu de acceptat este opinia cercetătorului cînd acesta afirmă că anecdotele, „de obicei, [...] sînt de origine cultă și s-au răspîndit parțial și printre purtătorii de folclor” [ibid.], altfel spus, autorul le consideră niște folclorizări. Realitatea este alta: alături de anecdotele culte (bancurile), există o categorie de anecdote culte folclorizate și, în sfîrșit, îndeosebi de importante, de sine stătătoare ca specie, sînt anecdotele de esență folclorică, diferite ca structură de snoave, dar (cum vom trata mai jos) și de alte structuri narrative comice.

La problema delimitării unor narațiuni comice populare ca **snoava**, **anecdota**, **gluma**, Ov. Bîrlea revine în *Prefață* la volumul *Nevasta cea isteată. Snoave populare românești* (ediție de S.-C. Stroescu, 1971), unde constată aceeași incertitudine terminologică și tipologică: „delimitările dintre snoavă, glumă și anecdota nu sînt încă pretutindeni clare [...]. Fluctuația terminologiei provine [...] din împrejurarea că glumele devin anecdote și invers” [14, p. X]. Tot acolo: „Distincția dintre snoavă și glumă nu e întotdeauna clară. [...] narațiunile scurte care se încheie cu o replică ilariantă pot fi considerate glume” [14, p. XV]. Semnificativ e faptul că exegetul Bîrlea își expune în această prefață propria înțelegere a numitelor subdiviziuni de proză folclorică: „Prin snoavă înțelegem narațiunea scurtă, cu intenții satirizante, de obicei inepisodică [...]. În genere, snoava e o narațiune scurtă, de întinderea unui singur episod” [14, p. XI-XII]. În continuare cercetătorul precizează: „Snoavele din repertoriul românesc au un sistem compozițional care se desfășoară de la forma cea mai simplă a epicului pînă la cea complicată a basmului propriu-zis (cu o scenă sau cu un serial de scene, cu numeroase episoade)” [14, p. XVII-XVIII]; „În unele snoave, epicul e [...] absent, acțiunea fiind înlocuită printr-un dialog între un personaj care are [...] funcție interogatorie și protagonistul caricaturizat. Acestea sînt cele mai apropiate de glumă și anecdota, unele greu de orînduit într-o specie sau alta” [14, p. XIII]. De reținut totuși că autorul conturează anumite particularități ale acestor categorii de proză – gluma și anecdota, incerte *ca specii* ale narațiunii comice populare.

„Îndeaproape înrudite cu snoava sînt *gluma* și *anecdota*, scrie savantul. La prima vedere cele două par a fi sinonime [...]. Prin *glumă* [...] înțelegem narațiunea care se încheie printr-o poantă menită să scoată în lumină mintea scînteietoare a protagonistului [...]. Gluma are la bază înclinarea omenească de a specula sursele felurite ale unor cuvinte, jocurile omonimiei, apropiind [...] cuvinte care în uzul firesc nu se asociază niciodată. [...] Narațiunea e [...] redusă, expunîndu-se [...] un singur moment, uneori repetat pentru

fiecare din cei doi sau trei protagoniști, gluma situându-se din acest punct de vedere la periferia speciilor epice” [14, p. XIV-XV]. Ceea ce surprinde pînă la urmă în exegeza de mai sus este concluzia că anecdota și gluma se află la „periferia speciilor epice” (expresia lui Bîrlea), de unde rezultă că nu întrunesc condiții estetice de specii literare.

Confuză și inacceptabilă considerăm prezentarea anecdotei folclorice drept „glumă în care actanții sînt personalități cunoscute” [tot acolo, p. XVI].

Despre *anecdota* și *glumă*, ca „subspecii strîns înrudite ale snoavei”, scrie același autor în articolul *Snoavă* din a sa *Mică enciclopedie a poveștilor românești* (București, 1976) [15, p. 352]. „Dacă narațiunea urmărește să pună în lumină ingeniozitatea, mintea scilicitoare a actantului, avem în față o glumă; dacă însă îndărătul acestei replici se ascunde prostia sau viclenia [...] narațiunea respectivă e o snoavă” [15, p. 357]; „S-a convenit în zilele noastre (cu trimitere la cartea lui Hermann Bausinger *Formen der „Volksprosa”*, Berlin, 1968 – n. n.) ca prin anecdota să se înțeleagă gluma în care actanții sînt personalități cunoscute” [ibid.]. Sigur, nu putem împărtăși nici aceste opinii.

Conceptul despre anecdota *populară* ca glumă „în care actanții sînt personalități cunoscute” (exclusiv deci) depășește chiar și dimensiunile formulei de anecdota ca termen *literar* (din același an, 1976, autor Marcel Duță): „scurtă povestire, cel mai adesea veselă, cu final moralizator și cu un pronunțat caracter pitoresc, din viața de toate zilele, sau pusă pe seama unui personaj celebru” [16, p. 25].

În studiul monografic *Realizări ale folcloristicii timpurii moldovenești* (1978), cercetătorul V. Cirimpei (n. 1940) pledează tranșant pentru recunoașterea snoavei și a anecdotei populare (nu cea de altă origine) ca specii aparte, cu profiluri categoriale de sine stătătoare: „Și *snoava*, și *anecdota populară* sînt narațiuni cu caracter comic. Ele se deosebesc prin felul de desfășurare a comismului [comicului]: în **snoavă** – treptat, lent și desfășurat; în **anecdota** – concis și brusc. Snoava are episoade laterale, poate întruni și o înlănțuire de peripeții ale eroului central; anecdota reflectă, de regulă, un singur caz. Realitățile descrise în snoavă sînt generalizate, iar cele din anecdota – mult mai individualizate, mai concrete. Cu cît anecdota e mai nouă (mai îndeaproape vizează o situație cotidiană sau o faptă a cuiva), cu atît efectul ei comic, poanta, este mai mare; cu trecerea anilor acest efect scade. În unele cazuri anecdota poate fi o fază inițială a snoavei” [17, p. 7-8].

Aceeași concepție despre snoavă și anecdota ca specii aparte stă la baza volumului *Snoave și anecdote* (1979). În studiul introductiv, intitulat *Specii folclorice de satiră și umor*, V. Cirimpei face cîteva precizări vizavi de problema consemnării-nominalizării narațiunilor comice: „Modalitatea umoristico-satirică de zugrăvire folclorică a realității este caracteristică pentru două specii înrudite – **snoavele** și **anecdotele**. Creațiile acestor specii sînt în întregime umoristice, umoristico-satirice ori satirice. Ele redau în exclusivitate aspectele comice ale mediului uman; prin ele creatorii populari provoacă zîmbete și rîs, întrețin căldura bunei dispoziții, a hazului și glumei [...]. Snoavele și anecdotele, deși întretesute pe alocuri de expresii și pasaje în versuri, sînt specii de proză folclorică. Ele au asemănări de ordin secundar cu povestea nuvelistică și povestirea populară, cu fabula și parabola. Ceea ce le face să se deosebească radical de aceste specii, este aceeași ținută umoristico-satirică predominantă, orientarea totală spre interpretarea comică a vieții. În teme realiste (asemenea povestirilor populare), snoavele și anecdotele pot avea și elemente alegorice, miraculoase și convenționale, didactice și de altă natură, însă oricare din aceste elemente sînt subordonate tratării comice a subiectului, obținerii efectului ilariant [...].

Strîns unite între ele datorită modalității de înfățișare a realității, **snoavele** și **anecdotele**, totuși, **nu constituie o singură specie**; ele au profiluri independente bine conturate. [...] În genere, anecdotele prospăt create conțin mai multă satiră decît snoavele,

cu timpul însă efectul sarcastic al satirei lor se transformă (pentru alte generații) în glumă nevinovată, simplu umor; uneori chiar în glumă banală sau, cum obișnuim a-i spune, anecdotă răsufletă” [18, p. 5-6].

V. Cirimpei grupează textele volumului, peste 200 la număr, în cinci categorii tematice (I: situații familiale, II: trăsături de caracter, III: situații extrafamiliale, IV: relații sociale antagoniste, V: viziuni anticlericale și antireligioase) a câte două compartimente – unul de *snoave* și altul de *anecdote*.

Ca prefațator al ediției critice de S.-C. Stroescu *Snoava populară românească* (1984), Mihai-Alexandru Canciovici (n. 1944), bun cunoscător al povestitului pe teren, se referă, printre altele, și la aspectul denominativ al narațiunilor populare comice: afară de *poveste* și chiar *basm*, scrie autorul prefeței, pentru snoavă sînt folosiți, în diverse regiuni ale României, termeni: *povești glumețe*, *povești cu măscări*, *minciuni*, *bazaconii*, *parascovenii*, *jîtii*, *taclale*, *polojăanii*, *bălăcărele*, *dații / dăfii*, *secături*, *palavre*, *istorii*, *trantii*; „Foarte des este folosit [pentru snoavă] termenul de glumă alături de poveste” [9, p. VI].

Considerînd „snoava [...] o *categorie* a prozei populare [...]”, M. Canciovici subordonează „anecdotele și glumele acestei specii. Ele se prezintă ca „[...] două **subcategorii** ale snoavei, avînd o individualitate aparte” [id.]. Intuind caracterul **subred** al acestei tipologii, exegetul caută argumente concludente și afirmă că **gluma**, ca „subspecie a snoavei”, este o „narațiune scurtă, concentrată, care se încheie cu o «poantă» ce pune în valoare iscusința și inteligența creatorului ei. Glumele sînt narațiuni de origine livrescă” [9, p. VII]; **anecdota** – „o glumă în care personajele sînt diverse personalități, [...] o farsă pusă, de obicei, pe seama unui personaj istoric. [...] este legată de personalități istorice de renume” [9, p. VIII].

În viziunea noastră, aceste precizări teoretice nu clarifică situația. Care ar fi rațiunea includerii „glumelor de origine livrescă” în proza folclorică?

Cercetînd specificul structural-artistic al narațiunilor comice populare, V. Cirimpei propune o nouă tipologie a acestora. Pe lîngă noțiunile snoavă și anecdotă, pe care le definea categoric drept **specii** în anii '70, exegetul evidențiază ulterior cea de-a treia specie de folclor comic în proză – gluma. În postfață la volumul *Ace pentru cojoace*. **Glume, anecdote, snoave**, autorul pledează pentru recunoașterea a trei tipuri de narațiuni comice. Comentariul următor este concludent în acest sens: „Strîns unite între ele, datorită modalității de înfățișare a realității, snoavele, anecdotele și glumele nu constituie o singură categorie de gen; ele au profiluri independente, distinct conturate. Se deosebesc, în primul rînd, prin felul de expunere și degajare a comismului [comicalului]: în snoavă – treptat, lent și desfășurat; în anecdotă – concis și brusc, în glumă – laconic-aluziv. Snoava are episoade laterale, poate încorporează și o înlănțuire de peripeții ale eroului central; anecdota reflectă, de regulă, un singur caz; gluma constă dintr-un schimb de vorbe, un scurt dialog sau o replică. Realitățile vizate de snoavă sînt generalizate, iar cele din anecdotă și glumă – individualizate, mai concrete” [19, p. 144-145].

În volumele colective de creație populară din diferite zone, editate la Chișinău: *Folclor din Bugeac* (1982), *Folclor din nordul Moldovei* (1983), *Frumos e la șezătoare* (aceiași an), *Folclor din Maramureș* (1991) și *Cît îi Maramureșul...* (1993), folcloristul V. Cirimpei a prezentat snoavele și anecdotele ca specii aparte, iar în *Folclor din stepa Bălților* (1987), afară de snoave și anecdote, a inclus un grupaj de 10 texte-glume.

Un moment inedit în teoria speciilor comice apare în colecția zonală *Folclor din Țara Fagilor* (Chișinău, 1993). Același cercetător delimitează, cu tablete explicative și creații folclorice, altfel zis, teoretic și practic, în categorii-specii aparte, narațiunile comice nord-bucovinene (ale Țării Fagilor) în următoarele unități: *snoave*, *anecdote*, *glume* și, pentru prima dată, introdus în uz științific, termenul **pidosnicii**. Autorul se întreabă retoric „Ce este

pidosnicia?” și răspunde explicând: „Cuvîntul nu e o invenție de cabinet, ci profilarea unei ziceri din popor. Într-o iarnă, prin 1989, nimerisem la o șezătoare din nordul Basarabiei: un bărbat, la un moment dat, zise: «O să vă spună moșul o povestire cam pe dos (poate ați putea-o înțelege)». Și continuă cu o *istorisire amuzantă* nu numai prin subiectul expus, dar și prin *felul special sucit al vorbelor*. Expuneri de acestea am auzit cu toții în viața noastră nu o singură dată, le cunoaștem hazul și farmecul, știm că sînt ziceri «pe dos»; din păcate însă, ele au circulat pînă acum numai pe cale orală. Sigur, așternerea lor pe hîrtie implică anumite greutăți de ortografiere, nemaivorbind de forma incomodantă pentru obișnuita percepere a textului, căci lipsește intonația, conducătoare spre înțelegerea vorbelor (intonație proprie doar comunicării pe viu între cel care povestește și ascultă). Este vorba de niște *avalanșe de realități absurde și anapoda*, care, în loc să ne supere, *ne fac să zîmbim* și chiar să rîdem. (Să le fi știut în copilărie și creatorii teatrului absurd?...)»

Să relevăm [...] principalele tipuri de pidosnicii.

Mai întîi – 1) cele domoale, povestiri ca toate povestirile, și numai pe ici-colo au cîte o situație alogică: unui tînăr i se naște tata, în cîteva minute o mlădiță de copac dezvoltă «vreo douăzeci de metri în înălțime», transformîndu-se în arbore cu un cuib de pasăre cu puișori în el (*Cînd s-a născut tata*); posibilitatea unuia de a umbla fără cap și de a și-l așeza, la nevoie, la loc, între umere (*În căutare de nănași*);

2) cu o densă împănare de alogisme: un foarte bun ciubotar, care în același timp e tot atît de bun fierar, lemnar, olar, bucătar, specificul măiestriei lui reieșind din aceea că, lucrînd în funcția unui specialist, realizează – și aceasta în lanț continuu – producția altui specialist (*Un ciubotar bucovinean*); livada [numai] de cireși a cuiva poate fi de vișini, pruni, zarzări, prăsazi (*În livadă*);

3) sucirea oricărei îmbinări de verb și substantiv: în loc de a purcede pe o cărare, cineva se cărarește pe o porceasă; în loc de a fura vreo trei cîrlane, unul cîrlănește vreo trei furate (*La furat mioare*); în loc de a fugi la bordei – a bordeia la fugit, în loc de a mîncea plăcinte – a plăcinti mîncate (*La furat plăcinte*); în loc de «s-a pornit la drum un popă» – «s-a popit la drum un pornit», în loc de «s-a dus cu caprele» – «s-a caprilus cu dusele», în loc de «s-a suit pe cuptor» – «s-a cuptorit pe suit», în loc de «îl ciupeau coțofene» – «îl coțofeneau ciupite» (*Întîmplările unui tîlhar*);

dar și cu scornirea de forme noi pentru unele cuvinte (în loc de «babă», «slujbă» – «babete», «slujbete», în loc de «a vedea, a observa» – «a ochi»), cît și – ceea ce e îndeosebi de sofisticat – de îngemănări ale unor cuvinte, adică îmbinări de două cuvinte într-o singură vocabulă (în loc de «cauți, fiule» sau «caut, părinte» – «căutat-iule» și «căutat-inte»)» [20, p. 273-274].

Cu toate că e o dezvoltare amplă și minuțioasă a respectivei noțiuni de folclor comic, V. Cirimpei, conștientizînd multitudinea fațetelor fenomenului ca atare, menționează: „Acestea-s doar unele particularități ale speciei pidosnicilor; o exegeză mai desfășurată a fenomenului artistic în cauză urmează a se face” [ibid., p. 274].

După vreo 15 ani, același folclorist, în prefața cărții sale *Pozne cu alde Păcală. Povestiri și dialoguri din folclorul comic românesc* (2007), își informează cititorii despre o specie de folclor comic narativ, rămasă în afara cîmpului de cercetare a specialiștilor: „Printre [piesele volumului ...] expunem textele 76, 84, 98* [...], acestea conturînd un profil poetic aparte, distinct, al unei forme de narațiune populară comică, pe care o denumim (de prima dată în această prefață) **întrebare cu răspuns isteț**; ea constă din preocuparea

* Reproducem două dintre acestea, mai scurte: 1) „*Secretul vîrstei înaintate*. // – Ia spune-mi, moșule, ce ai făcut, că, iată, ajungi la suta de ani? / – Păi, dă!... Ce era să fac?... Am așteptat.” și 2) „*Apa mării*. // Profesorul: De ce apa de mare este sărată? / Elevul: Pentru că ea conține multe scrumbii.”

cuiwa (concret sau fără identificare) de o problemă ce necesită limpezire; soluția fiind una stupefiantă, mucalită și înveselitoare; ansamblul componentelor *întrebare și răspuns* necesitând efort creator subtil, inventiv, ingenios-ilar, demn de mintea unui Păcală. Plăsmuiri de această factură poetică au fost și sînt prezente în creația populară a românilor, în folclorul altor popoare” [21, p. 7-8].

* * *

Așadar, în decursul istoriei folclorului românesc, narațiunilor comice li s-a zis în diverse feluri: *întîmplare, jîtie, polojănie, poveste și poveste populară, povestire populară, istorie* și (cu accent pe dimensiune) *istorioară; iznoavă, snoavă, dafie/dăfie, palotie, polotic, pildă* (ca una moralizatoare), *prujă, brașoavă, teclă, olejgă, opșag, tămășag, palavră, bălăcărea, trantă / trantie*; pentru adevăru-i convențional – *minciună și minciună poporală, secătură*; iar pentru caracterul ilar – *păcălitură, bazaconie, parascovenie, frămîntare de limbă, vorbă de clacă, pidosnicie, zîmbet, rîset, poveste hazlie și poveste glumeată, poveste cu măscări, glumă, întrebare cu răspuns isteț, anecdotă și anecdotă poporală*.

A urmat o lungă perioadă de identificare a speciilor comice populare, de nominalizare adecvată a narațiunilor de această natură. Diferiți culegători, editori și cercetători de folclor au luat în calcul specificul materialului de care au dispus, numirea lui populară și cărturar-savantă. Astfel, B. P. Hasdeu, la 1867, s-a oprit la termenul de origine cultă *anecdota*; Petre Ispirescu, în 1873 și 1874 – la popularul *snoavă*, el însă, la 1883, observînd, că afară de snoave, circulă oral și piese comice cu alt specific structural, pe care le-a numit *glume*.

Ion Fundescu, pentru unele narațiuni, a preferat zicerea populară *păcălitură* (în ediții din 1867 și 1895), altele fiind nominalizate, în înțelegerea sa, cu termenul *anecdota* (1895); pentru Elie Baican, deosebită puțin de *anecdota*, este *palavra* (1882, 1911); Gh. I. Sima, cu anumite rezerve față de preluarea de către folcloriști a termenului livresc „*anecdota*”, introduce sintagma-termen *anecdota poporală* (1889); pentru D. Stăncescu, în edițiile din 1892, 1893 și 1905, toate povestirile populare comice sînt *snoave*; în timp ce aceleași snoave pentru Tudor Pamfile sînt *glume* (1919), evident, cu altă semantică decît cele numite așa de P. Ispirescu; dar, un moment istoric important: altceva decît gluma-snoavă este *frămîntarea de limbă* – termen introdus de T. Pamfile, împreună cu M. Lupescu și L. Mrejeriu la 1907.

Scrutarea atentă a narațiunilor comice de către Ștefan St. Tuțescu, l-a făcut pe acesta să nominalizeze inedit, cu termenul popular *dafie* (1904), o categorie diferită de cunoscutele *snoavă* și *glumă*, pe care, de asemenea, le publică (1904, 1911). Autorul promovează ca denumiri *povestire hazlie* (1904) și *păcălitură* (1913), aceasta din urmă sinonimică, în viziunea sa, cu *frămîntare de limbă*.

Alți cercetători ai domeniului (Petru Ursache, Ovidiu Bîrlea, Mihai-Alexandru Canciovici), folosind termenii consacrați de acum – *snoavă, anecdota, glumă* –, caută să aprecieze valoarea lor denotativă în raport cu noțiunea de specie folclorică. Pentru P. Ursache istorioara comică, anecdota și gluma sînt **subdiviziuni** ale snoavei (1964), pentru Ov. Bîrlea – anecdota și gluma sînt „**subspecii** strîns înrudite ale snoavei” (1966, 1971, 1976); M.-A. Canciovici consideră anecdota și gluma „**subcategoriile** ale snoavei” (1984).

O altă percepere a noțiunii de specie folclorică rezultă la V. Cirimpei, care din 1978-1979 descrie *snoava* și *anecdota* ca **specii aparte**, în 1985 – și a *glumei*; pledează pentru configurații de **specii folclorice**: în 1993 – a *pidosniciei* (înrudită

cu *frământarea de limbă*) și, în 2007 – a ceea ce numește *întrebare cu răspuns isteț*. Pentru V. Cirimpei nici anecdota, nici gluma, nici pidosnicia / frământarea de limbă, nu se încadrează în parametrii noțiunii de snoavă; cu atât mai mult întrebarea cu răspuns isteț.

Urmează, credem, ca viitoarele cercetări asupra conceptului de specie folclorică, aplicat la materia concretă a vastului și diversului domeniu de creații populare comice (S. C. Stroescu: 3228 de tipuri), să vină cu noi corective, precizări, și originale descoperiri.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Victor Cirimpei, *Generatorii rîsului folcloric, aspecte ale operei lor* // RLȘL, 2007, nr. 3-4.
2. B. P. Hasdeu, *Studii de folclor*, Ediție îngrijită și note de Nicolae Bot, Cluj-Napoca, 1979.
3. Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români. Autori, publicații periodice, instituții, mari colecții, bibliografii, cronologie*, București, 2006.
4. *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*, București, 1979.
5. Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, 1974.
6. D. Stăncescu, *Cerbul de aur. Basme culese din popor*, Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Iordan Datcu, București, 1985.
7. Gh. Adamescu, *Istoria literaturii române*, București, Editura Librăriei „Universala” Alcalay & Co, f. a.
8. Tudor Pamfile, *Cartea povestirilor hazlii*, Chișinău, 1919.
9. *Snoava populară românească*, Ediție critică de Sabina-Cornelia Stroescu, Prefață de Mihai-Alexandru Canciovici, București, 1984.
10. *Dicționarul scriitorilor români din Basarabia (1812–2006)*, Chișinău, 2007.
11. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, 2007.
12. P. Ursache, *Prefață // De-ale lui Păcală. Snoave populare*, Ediție îngrijită de V. Adăscăliței și P. Ursache, București, 1964.
13. Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, vol. I., București, 1966 [p. 5-110: Prefață și Introducere].
14. Ovidiu Bîrlea, *Prefață // Nevasta cea isteată. Snoave populare românești*, Ediție îngrijită de Sabina-Cornelia Stroescu, București, 1971.
15. Ovidiu Bîrlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, 1976.
16. *Dicționar de termeni literari*, București, 1976.
17. V. A. Cirimpei, *Realizări ale folcloristicii timpurii moldovenești*, Chișinău, 1978.
18. *Snoave și anecdote*, Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de V. A. Cirimpei, Chișinău, 1979.
19. *Ace pentru cojoace. Glume, anecdote, snoave*, Selecție, prelucrare literar-științifică și comentarii de Victor Cirimpei, Chișinău, 1985.
20. *Folclor din Țara Fagilor*, Chișinău, 1993.
21. *Pozne cu alde Păcală. Povestiri și dialoguri din folclorul comic românesc*, Selecție, îngrijire folcloristică, prefață, note asupra ediției, bibliografie și vocabular: Victor Cirimpei, Chișinău, 2007.